

Brüssel, 15.6.2021
COM(2021) 380 final

**KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, EUROOPA ÜLEMKOGULE,
NÕUKOGULE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING
REGIOONIDE KOMITEELE**

COVID-19 pandeemiast saadud varajased õppetunnid

1. SISSEJUHATUS

Maailm võitleb jätkuvalt enneolematu rahvatervisekriisiga, mis on nõudnud kirjeldamatult palju inimelusid, pannud riikide ühiskonnad tohutu surve alla ja vallandanud lähiajaloo ühed suuremad üleilmsed majandusprobleemid. Ajal, mil Euroopas vaktsineeritute arv kasvab pidevalt ja nakkuste arv väheneb, on EL kehtestanud meetmed ja seadnud sisse koordineerimise, et võidelda pandeemia vastu ja tagada, et selle mõju meie ühiskonnale ja majandusele oleks võimalikult väike. Samas on COVID-19ga seotud ohud endiselt suured ja uute nakkusjuhtumite päevased näitajad maailmas üle kahe korra kõrgemad kui eelmisel aastal samal ajal.

See viitab sellele, et vaatamata edusammudele ei ole pandeemia veel läbi. Kuid see annab tunnistust ka sellest, et peame praegusest kriisist jätkuvalt ja viivitamata õppima, et tulla paremini toime pandeemiaga seotud uute tekkivate ohtudega ning valmistuda samal ajal uuteks ja teistsugusteks tervisekriisideks, mis võivad tulevikus esineda. Seepärast keskendutakse käesolevas teatises teatavatele tervisevaldkonnas saadud varajastele õppetundidele, mille põhjal Euroopa peab kohe tegutsema. See on vajadusest lähtuvalt koostatud vahearuanne, mille alusel tehakse pikemas perspektiivis rohkem järeldusi.

Igasugune järelduste tegemine peab algama kriitilise pilguga sellele, mida on tehtud, mis on hästi töötanud ja mis mitte. Pandeemiast õppimisel tuleb tunnistada, et ilma nii paljude eesliinitöötajate oskuste ja ennastsalgavuseta oleks olukord olnud kahtlemata veelgi halvem. Samuti tuleb tunnistada kriisi ebaühtlast mõju, kuna kõige enam kannatasid selle all haavatavad elanikkonnarühmad. Selline aus hinnang on väga oluline, kui tahta teha tegevuspõhimõtete jaoks ja poliitilisel tasandil realistlikke järeldusi. See võib aidata kindlaks teha, kus on ilmsiks tulnud puudusi ja nõrku külgi, kus tuleb tugevdada valmisoleku- ja reageerimissüsteeme ja -kultuuri ning kus saab erakorralisi lahendusi edasi arendada või need püsivaks muuta.

Tõsiasi on see, et nagu peaaegu iga piirkond ja riik üle kogu maailma, ei olnud ka EL ega liikmesriigid selleks pandeemiaks valmis. Selgus, et valmisoleku- ja planeerimisvaldkond on alarahastatud ja piisavalt välja arendamata ning EL pidi võtma suure osa meetmetest erikorras ja ajutiselt. Koordineerimine ja koostöö liikmesriikide vahel oli alguses sageli keeruline ning selle sisseseadmiseks ja toimima hakkamiseks läks aega. Sellele kulus pandeemia algusetappides väärtuslikku aega ning see näitab, et õiged struktuurid ei olnud paigas.

Samal ajal on ELi vastus arenevale pandeemiale hõlmanud paljusid enneolematuid algatusi, mis töötati välja ja viidi ellu rekordiliselt kiiresti. Eelkõige päästis see elusid ja elatusvahendeid ning oli abiks tervishoiuteenuste osutamisel. Samuti andis see tunnistust vajadusest teha pandeemiate või muude piiriüleste ohtude korral eurooplastena koostööd, kas siis hädaolukorrale reageerimise, vaktsiinide, hangete, esmatähtsate kaupade tootmise või juhtrolli võtmise ja üleilmsete jõupingutuste tulemusliku toetamise kaudu, ning tõestas sellise koostöö lisaväärtust.

ELi meetmed suure majanduslanguse ohu leevendamiseks olid algusest peale kiirelt võetud, tulemuslikud ja hästi koordineeritud. Ühest küljest lasti nende tarvis käiku olemasolevad kriisidele reageerimise mehhanismid, teisest küljest kaasati ülisuuri ressursse. Meetmete võtmisel tugineti suuresti õppetundidele, mida on saadud alates 2008. aastal alanud finantskriisist. Kogemustest õppides võttis EL – liikmesriigid ja ELi institutsioonid – kriisi alguses 2020. aastal majanduse kaitsmiseks kiiresti otsustavaid meetmeid. Asendamatud on olnud ka Euroopa Keskpanga rahapoliitilised otsused ja eelkommunikatsioon, mis on

säilitanud kõigi majandussektorite jaoks soodsad tingimused, ning järelevalveasutuste tegevus.

KUIDAS ÕPPUST VÕTTA: MIDA MAJANDUSLIKUD MEETMED ÕPETAVAD MEILE KRIISIKS VALMISOLEKU KOHTA?

EL võttis pandeemia majanduslike tagajärgedega tegelemiseks otsustavaid meetmeid. Selle käigus tugineti suuresti majandus- ja finantsvaldkonna varasemate probleemide ja kriiside lahendamiseks kehtestatud korraldustele ning saadud kogemustele. Siiski oli algusest peale selge, et tegu on ainulaadse katsumusega sellel sajandil.

Usaldusväärne kolmeetapiline lähenemisviis

- Esiteks võttis EL **erakorralisi meetmeid**, et kaasata ELi vahendeid, sealhulgas 82 miljardit eurot ELi eelarvest (muu hulgas koroonaviirusele reageerimise investeerimisalgatused CRII ja CRII+), ning rakendas stabiilsuse ja kasvu pakti üldist vabastusklauslit ja riigiabi ajutist raamistikku, et võimaldada liikmesriikidel oluliselt sekkuda: 2020. aastal ulatus riiklike meetmete kaudu antud eelarve- ja likviidsustoetus 3 triljoni euron. Lisaks astus Euroopa Keskpank samme, et toetada finantsstabiilsust.
- Teiseks võeti **kriisi lahendamise etapis** solidaarsuse väljendusena kasutusele ELi vahendeid kogusummas 540 miljardit eurot, et vähendada kriisi majanduslikku mõju, sealhulgas töötuseriski leevendamiseks ajutise toetuse pakkumise teel (TERA).
- Kolmandaks oleme praegu **taastamisetapis**: taasterahastust „NextGenerationEU“ antakse 750 miljardit eurot, eelkõige toetustena taaste- ja vastupidavusrahastust ning REACT-EUst, et toetada investeeringuid ja reforme järgmise kuue aasta jooksul.

Poliitikameetmete kolm peamist tunnusjoont

- **Kiirus.** Komisjon tegi kõik otsused rekordiliselt kiiresti ning säilitas samas nõuetekohase demokraatliku kontrolli. Koroonaviirusele reageerimise investeerimisalgatus CRII jõustus kõigest ühe kuu möödumisel pärast sellekohase ettepaneku tegemist. Uus eriolukorras töötuseriski leevendamiseks pakutava ajutise toetuse Euroopa rahastu (TERA), mille kogumaht on 100 miljardit eurot, loodi samuti ühe kuu jooksul alates ettepaneku esitamisest ning rahastu võeti kasutusele 2020. aasta suvel. Euroopa Ülemkogu jõudis taasterahastu „NextGenerationEU“ suhtes poliitilisele kokkuleppele vähem kui kahe kuu möödudes pärast komisjoni ettepanekut ning omavahendite otsus ratifitseeriti täielikult juba viie kuu möödumisel pärast asjaomase mitmeaastase finantsraamistiku algust. Võrdluseks – viimased kolm omavahendite otsust jõustusid rohkem kui kahe aasta möödudes pärast asjaomase mitmeaastase finantsraamistiku algust.
- **Ambitsioon.** ELi majanduslikud meetmed ühendasid erinevaid seisukohti. Taasterahastu „NextGenerationEU“ loodi ajutise ja erakorralise meetmena, et lahendada kõiki tabanud erakorralist kriisi. See näitab, et EL suudab tema ees seisva katsumusega toime tulla.
- **Sidusus.** ELi majanduslike meetmete tulemuseks oli toetav ja vastastikku tugevdav eelarve- ja rahapoliitika. Oluline on ka see, et saavutati tasakaal lühiajalise reageerimise ja pikemaajaliste prioriteetide vahel. Komisjoni kriisieelseid poliitikaprioriteete võeti majanduse taastamisel ja taasterahastu „NextGenerationEU“ kavandamisel arvesse, lähtudes eelkõige Euroopa rohelisest kokkuleppest, digiüleminekust ja majanduse taastamise sotsiaalsest küljest.

Kolm õppetundi tulevikus tervisevaldkonnas reageerimiseks

- **ELi tasandi koordineerimise otsustav roll.** Koordineeritud riiklikud eelarvepoliitilised meetmed ning ELi eelarve ja taaste- ja vastupidavuskavade suur roll

aitavad leevendada kriisi asümmeetrilist mõju ja võimaldavad ELil koos kasvada. See ELi ühine tegevus majandusvaldkonnas kajastab ELi ühise tegevuse olulist rolli muudes valdkondades, nagu vaktsiinid, kuid selles sai tugineda majandus- ja finantsvaldkonna varasemate probleemide lahendamiseks kehtestatud korraldustele ja saadud kogemustele ning improviseerida polnud vaja.

- **ELi poliitika koordineerimise süsteemi vastupidavus.** Riikide majanduse, ühtse turu ja ELi tööstusökosüsteemide vastupidavamaks muutmine on poliitikameetmete kavandamisel põhielement. Eelmise majandus- ja finantskriisi lahendamiseks võetud meetmed võimaldasid ELil olla majanduslikele tagajärgedele reageerimiseks palju paremini valmis, kasutades selliseid olemasolevaid vahendeid nagu üldine vabastusklausel ja pangandusliit. ELi tervishoiupoliitikas ei olnud veel selliseid vahendeid, mida oleks saanud kriisi ajal kasutusele võtta.
- **ELi roll ülemaailmsel areenil.** ELi majanduse ja euro kaalukus on olnud määrav selles, et EL on šokkide, sealhulgas pandeemiast põhjustatud majanduskriisi suhtes vastupidavam. Samuti on taas kord ilmsiks tulnud, et ELi majandus ja ülejäänud maailm on omavahel tihedalt seotud, ning üleilmsete tarneahelate tähtsust ei ole kunagi varem nii palju tunnustatud. Ülemaailmses tervishoiukoostöös tuleb kasutada sama kombinatsiooni mitmepoolsetest kohustustest ja ELi üleilmsest rollist, et võimendada kriisi korral parimat tervisealast reageerimist Euroopa tiimi lähenemisviisi jätkuva kohaldamisega.

Nüüd peame sellest näitest õppust võtma ja **kujundama hädaolukorra meetmed struktuurseks muutuseks**, et tulevikus saaks seda laadi tervisekriisidele reageerida koordineeritult. Peame lähtuma viimase 18 kuu kogemustest ja kujundama nende põhjal välja süstemaatilisema lähenemisviisi, koordineeritud süsteemi, mis võimaldab riske varem prognoosida ja avastada, paremini erandolukorra lahendamise plaane teha ning kiiremini ja tulemuslikumalt ühiselt tegutseda.

Seepärast käsitletakse käesolevas teatises valmisolekut ja reageerimist tervisevaldkonnas. Kõigepealt antakse ülevaade seni toimunud ning seejärel kirjeldatakse tervisekriisist saadud kümmet varajast õppetundi, millega seoses EL peab tegutsema. Käesolev teatis võetakse aluseks juunis toimuval Euroopa Ülemkogu kohtumisel peetavale juhtide arutelule, see esitatakse Euroopa Parlamendile ning komisjon astub 2021. aasta teises pooles selle põhjal konkreetseid samme.

2. TEGEVUSE KÄIGUS ÕPPIMINE – SENINE LUGU

11. märtsiks 2020, mil Maailma Terviseorganisatsioon kuulutas COVID-19 leviku üleilmseks pandeemiaks, oli viirus Euroopas juba kanda kinnitanud. Raskendavaks asjaoluks oli see, et Hiina ametiasutused ei jaganud või varjasid koroonaviiruse puhangu alguses teavet. Kuna ELis puudus töökindel süsteem hädaolukorra väljakuulutamiseks ja vajaliku koordineerimise alustamiseks, püüdsid valitsused ise tegelike oludega sammu pidada ning järjepidevat ja tulemuslikku varajast reageerimist oli raske kujundada.

Pandeemiaks valmisolekus ja sellega seotud planeerimises esines selgeid puudusi: kiireks ja tulemuslikuks reageerimiseks kohe pärast pandeemia puhkemist oli kasutada üksnes väheseid olemasolevaid vahendeid. Nii oli see üleilmisel, Euroopa, riikide ja kohalikul tasandil, kuid rohkem andis see ehk tunda Euroopas, mis on viimastel aastakümnetel mujal maailmas esinenud epideemiatest ja haiguspuhangutest puutumata jäänud. Katsed pidurdada

viiruse levikut sisepiiride sulgemise ja nendel tehtavate kontrollide abil olid kooskõlastamata ning neil oli väike või kahjulik mõju, kuna need nõrgestasid elutähtsaid tarneahelaid, ning ajutised ekspordikeelud esmatähtsatele kaupadele tõid kaasa üksnes veelgi rohkem kaupade nappust. Üleilmsel tasandil takistasid hädavajalike toodete ja materjalide tarneid ELi-väliste riikide kehtestatud ekspordipiirangud ja kodumaise toodangu prioriseerimine.

Pandeemia algusfaasis sai kohe selgeks, et tervishoiusüsteemid olid viimse võimaluseni pingul ning esimese laine ajal ilmnemise liikmesriikide tervishoiusüsteemides vajakajäämised: puudu oli tervishoiutöötajatest, voodikohtadest, meditsiiniseadmetest ja -vahenditest ning ravimitest; see pani tervishoiutöötajad ja kogu süsteemi tohutu surve alla¹. Püüdlused neid lünki vähendada, olles solidaarsemad intensiivravi osutamisel ja meditsiinitarvetega varustamisel, andsid tunnistust vajadusest liikmesriikidevahelise koordineerimise järele ja näitasid selle olulisust: näiteks suunati personali ja ressursse suurima surve all olevatesse piirkondadesse. Neid jõupingutusi takistas aga sageli usaldusväärsete või võrreldavate andmete puudumine.

Kriisi jätkudes **tõestas EL, et on võimeline reageerima tulemuslikult kõigis valdkondades.** Ühepoolsete meetmete võtmise asemel hakati järjest enam otsuseid ühtlustama ning välja töötati mitmesugused poliitikameetmed, mida kohandati ja ajakohastati vastavalt pandeemia eri etappidele. Selle näiteks on ühine lähenemisviis vaktsiinide suhtes, kuid see kehtib ka paljude muude poliitikavaldkondade uute algatuste kohta. Roheliste transpordikoridoride algatuse² abil säilitati tarneahelate terviklikkus, tagades seeläbi ühtsel turul toidu ja ravimitega varustatuse, ning ühine lähenemisviis eri piirkondade nakatumismäärade hindamise suhtes aitas muuta testimise ja karantiini kehtestamise järjepidevamaks. Kiiresti loodi maksu- ja tollivaldkonna algatused, et hõlbustada hädavajalike meditsiiniseadmete ja kaitsevahendite tarnimist, ning vastuvõetud suunistega toetati piiriala- ja hooajatöötajate ohutut liikumist üle riigipiiride. ELi ühtekuuluvuspoliitikat käsitlevaid õigusnorme muudeti enneolematu kiirusega, mis võimaldas liikmesriikidel suunata ELi vahendid ruttu ümber erakorraliste vajaduste rahastamiseks tervishoiusektoris.

Hiljuti esitas komisjon ettepaneku ELi digitaalse COVID-tõendi kohta, milles lepiti kokku ja mis võeti kasutusele rekordiliselt kiiresti. See sillutas teed vaba liikumise piirangute kaotamisele ning turismi ja reisimise taastumisele. See algatus tõestas ka infosüsteemide ja andmevoogude piiriülese koostalitlusvõime parandamise olulisust.

Üks peamine reageerimisvaldkond, mida tuleb hinnata, on vaktsiinide väljatöötamise, hankimise ja tootmise suhtes võetud lähenemisviis. Olles võtnud õppust esialgsetest koordineerimata kriisimeetmetest, esitas komisjon 2020. aasta juunis ELi ühise vaktsiinistrateegia³. Sellega toetati ja kiirendati vaktsiinide väljatöötamist ja masstootmist. Läbirääkimised vaktsiinitootjatega on olnud mõnikord keerulised, kuid võetud lähenemisviis tagas selle, et kõigil liikmesriikidel on COVID-19 vaktsiinidele ulatuslik juurdepääs, mis on teinud võimalikuks rahvastiku vaktsineerimise tasemel, milleni on praeguseks jõutud; samuti tagas see vaktsiinide ekspordi enam kui 100 riiki üle maailma. Kõik 27 liikmesriiki nõustusid ühendama jõud ja andma komisjonile volitused täitmaks ülesandeid, mida tavapäraselt on peetud riikide pärusmaaks.

See oli väga oluline samm pandeemia ühisel ületamisel ning kui seda lähenemisviisi poleks võetud, oleksid liikmesriigid konkureerinud omavahel vähematelt tootjatelt saadaoleva

¹ https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2020_healthatglance_rep_en.pdf

² COM(2020) 1897 final, 23. märts 2020.

³ COM(2020) 245 final, 17. juuni 2020.

väiksema arvu dooside pärast. Oleksime näinud suuri erinevusi vaktsineerimise kiiruses ning seisnud silmitsi suurema ebavõrdsuse, viirusvariantide ja reisirõrgete ohuga. Selle asemel on praeguse seisuga rohkem kui pool Euroopa täiskasvanutest saanud ühe vaktsiinidoosi ja enam kui veerand täiskasvanud elanikkonnast on täielikult vaktsineeritud. Kuigi teha on veel palju, on see ajalooline ühine saavutus, milleni jõuti rekordilise ajaga ning mis võimaldab ühiskondliku ja majanduselu järk-järgult, püsivalt ja ohutult taasavada ning toetada meie rahvusvahelisi partnereid⁴.

Need edusammud ei varja siiski tekkinud raskusi, eelkõige seoses tootmisvõimsuse suurendamisega ning sõltuvusega üleilmsetest tarneahelatest. Osaliselt olid need raskused tingitud sellest, et puudub püsivalt integreeritud lähenemisviis teadus- ja arendustegevusele, müügilubade andmisele, tootmisele ja tarnimisele. Kuigi seda küsimust on hiljem COVID-19 vaktsiinide kontekstis käsitletud, on tulevaste tervisesündmuste ja -kriiside jaoks vaja pikemaajalist lahendust.

3. COVID-19 PANDEEMIAST RAHVATERVISEPOLIITIKA JAOKS SAADUD KÜMME ÕPPETUNDI

Mis tahes kriisist õppimiseks tuleb kõigepealt ausalt analüüsida minevikku ja olevikku, et tulevikus olukorda parandada. Seda silmas pidades keskendutakse käesolevas aruandes esitletud kümnes õppetunnis sellele, mida on vaja parandada ja mida saab tulevikus paremini teha. Need kümme õppetundi ei ole ammendavad ega üksteist välistavad – need annavad lihtsalt esialgse ülevaate sellest, mida me juba teame, et saab teha, et tagada tervisevaldkonnas tulemuslikum reageerimine.

Esimene õppetund: kiirema avastamise ja reageerimise jaoks on vaja tugevamat ülemaailmset seiret ning paremini võrreldavaid ja täielikumaid andmeid

Iga uue nakkushaiguse puhangu puhul on varajane avastamine väga oluline selleks, et piirata edukalt haiguse levikut ja selle mõju inimestele, majandusele ja ühiskonnale nii kohalikul kui ka üleilmsel tasandil. Seiresüsteemid kogu Euroopas ja maailmas võimaldavad kiiremat avastamist ja teiste varasemat teavitamist, samuti käimasoleva pandeemia märksa teadlikumat ohjamist. Samuti võimaldavad need kogu maailma ekspertidel teha uute viiruste ning nende võimaliku mõju või ohu kohta uuringuid ja riskianalüüse.

COVID-19 tõi esile nende seiresüsteemide olulise rolli, kuna nende abil saadi teateid murettekitavatest kopsupõletikjuhtumite kollektist juba 31. detsembril 2019. Tänu sellele sai pärast jaanuari keskel genoomi järjestuse avaldamist hakata tõsisemalt välja töötama teste, ravi ja isegi vaktsiine.

Samas demonstreeris pandeemia ka praeguste seiresüsteemide piiratust. Selgus, et need on ainult sama tõhusad kui neisse sisestatavad andmed. Esimestel nädalatel pärast esimese juhtumi avastamist tähendas võrreldavate ja täielike andmete puudumine seda, et suurt osa ohuhinnangutest ja teadusuuringutest ei olnud võimalik täies ulatuses teha. Epideemia tegeliku ulatuse, leviku kiiruse ja raskusastme tuvastamisel kaotati kriitilist aega, mis põhjustas viivitusi hädavajalike otsuste tegemisel kogu Euroopas ja mujal. Selle tulemusena kulus üleilmsel tasandil koordineerimise alustamiseks liiga palju aega. Nagu järeldas pandeemiaks valmisoleku ja sellele reageerimise rahvusvaheline töörühm, ei toimi praegune

⁴ COM(2021) 129 final, 17. märts 2021.

rahvusvaheline hoiatussüsteem kiiresti leviva hingamisteede nakkushaiguse pandeemia korral piisavalt kiiresti.

Seepärast on vaja sisse seada uus **ülemaailmne seiresüsteem**, millega kaasneksid vajalikud töövahendid, mis põhineks avatud keskkonnal ja mille eesmärk on jagada andmeid võimalikult varases etapis. Süsteemi loomisel tuleks keskenduda seirevõrgustike katvuse suurendamisele nendes maailma osades, kus see on puudulik, ning hõlbustada võrreldavate andmete kiiremat vahetamist.

Euroopa tasandil tuleks luua **uus Euroopa pandeemiateabe kogumise süsteem**, mille kavandamisel tuleks tugineda olemasolevale varajase hoiatamise ja reageerimise süsteemile ning Euroopa seiresüsteemi uuendusele⁵. Uude ülemaailmsesse süsteemi integreeritava Euroopa süsteemi eesmärk on hallata ja vahetada andmeid reaalsajas. Liikmesriigid peaksid selle abil andma õigeaegset teavet alates varajastest hoiatusmärkidest võimalike ohtude kohta – olgu nendeks pandeemiad, bioterrorism või kõik sinna vahele jääv – kuni konkreetsete andmeteni juhtumite, kokkupuudete, riskitegurite, tervisenäitajate ja tervishoiusektori suutlikkuse kohta. Tervishoiuasutuste ühendamine süsteemi võimaldaks hallata koordineeritult varusid ja haiglavoodikohti ning kiiresti tööjõudu ümber paigutada. Samuti võimaldaks see jagada ajakohast olukorraülevaadet, mis põhineks sellistel uuenduslikel andmeallikatel nagu loodav reoveeseiresüsteem⁶. Ka kontaktsete isikute jälgimine toimub süsteemi abil kiiremini ja tulemuslikumalt ning ravidokumendid ja patsiendiandmed saavad koos patsiendiga üle riigipiiride liikuda. See süsteem tuleks loomida ka laiemasse algatusse, mille eesmärk on luua tervishoiu Euroopa andmeruum. Kliiniliste ja rahvaterviseandmete sujuv ühendamine, näiteks elektroonsete terviseandmete turvalise jagamise kaudu, võimaldab saada reaalsajas ülevaate epidemioloogilisest olukorrast ja reageerimissuutlikkusest.

Saadud kogemusest õppimine

- *EL peaks juhtima jõupingutusi, et töötada välja ja lasta käiku uus töökindel **ülemaailmne seiresüsteem**, mis põhineb võrreldavatel ja täielikel andmetel.*
- *2021. aastal käivitatakse uus ja täiustatud **Euroopa pandeemiateabe kogumise süsteem**.*

Teine õppetund: selged ja kooskõlastatud teaduslikud nõuanded hõlbustavad poliitikaotsuste tegemist ja üldsuse teavitamist

Kuigi poliitikakujundamine ja üldsuse teavitamine COVID-19 pandeemia ajal põhineb jätkuvalt uusimatel teaduslikel nõuannetel, tõid kriisi alguskuud esile teadusuuringute ja nõuannete ebaühtlase taseme eri liikmesriikides, samuti erinevad lähenemisviisid nende nõuannete andmisele ja arvessevõtmisele. See tähendas, et kuna eri liikmesriikides edastati erinevaid sõnumeid, olid tõendid ebaühtlased, mõnikord vastuolulised ja sageli segadust tekitavad.

Vajadus jagada teadmisi ja oskusteavet ning ühtlustada teavitust ja nõuandeid ajendas Euroopa Komisjoni looma COVID-19 alase nõuandekogu, kuhu kuuluvad eri liikmesriikide epidemioloogid ja virooloogid. See nõuandekogu aitab jätkuvalt koostada ELi suuniseid teaduspõhiste ja kooskõlastatud riskijuhtimismeetmete kohta. Muud uued rühmad, näiteks COVID-19 teadusnõustajate ELi platvorm, on foorumiks, kus riikide valitsuste

⁵ <https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/european-surveillance-system-tessy>

⁶ Tulenevalt komisjoni soovitusel reovee süstemaatilise seire kohta, COM(2021) 1925, 17. märts 2021.

teadusnõustajad saavad vahetada kogemusi ja kooskõlastada nõuandeid, ning need toetavad Haiguste Ennetamise ja Tõrje Euroopa Keskuse (ECDC) tööd.

Nende rühmade edu ei suuda varjata vajadust teaduslike nõuannete parema kooskõlastamise järele ELi tasandil, samuti vajadust järjepideva, sidusa ja faktidel põhineva teavituse järele. Vaja on ületada lõhe teaduse ja poliitikakujundamise vahel ning tagada, et autoriteetne ELi teaduslik juhtfiguur suhtleks otse üldsusega, nagu seda on edukalt tehtud Euroopa riikides ja kogu maailmas.

Sellega seoses aitaks uus Euroopa peaepidemioloog tuua kokku liikmesriikide juhtivad epidemioloogid, et anda komisjonile tõenditel põhinevaid poliitikasoovitusi, ja olla kriisi ajal põhiliseks üldsusega suhtlemise kanaliks.

Saadud kogemusest õppimine

- *EL peaks 2021. aasta lõpuks nimetama ametisse **Euroopa peaepidemioloogi** ja looma asjaomase juhtimisstruktuuri.*

Kolmas õppetund: valmisolek eeldab pidevaid investeeringuid, kontrolli ja läbivaatamist

Kui Euroopal on millestki õppust võtta, siis sellest, et valmisolek ja planeerimine ei olnud nii tugev, rahastatud ega kõikehõlmav kui vaja. Kuigi valmisolekukavasid oli palju, ei vastanud nende ajakohastamiseks ja käivitamiseks loodud süsteemid ja taristu alati vajalikele nõuetele. Nagu ka paljudes muudes maailma paikades, takistas pikaajaline ja süsteemne valmisoleku alarahastatus oluliselt esmaseid reageerimispuudlusi paljudes Euroopa piirkondades. See kriis on tõestanud, et tegevusetusega kaasnevad kulud ületavad kaugelt kulusid, mida toob kaasa tulemuslik ja süstemaatiline investeerimine valmisolekusse ja planeerimisse, sealhulgas strateegilisse prognoosimisse.

Pandeemia andis õppetunni, et vaja on uut süsteemset lähenemisviisi valmisolekule. See algab investeeringute suurendamisest, näiteks nähes ette spetsiaalsed eelarved valmisoleku tagamiseks, millega toetataks selliseid algatusi nagu liikmesriikide ja ELi tasandil varude soetamine. Selleks et valmisolekukavades oleks käsitletud uusimaid ohte, suundumusi ja riske ning et vajalikud suutlikkused oleksid olemas, tuleks korraldada korrapäraseid läbivaatamisi ja auditeid juhuks, kui kavasid on tegelikult vaja ellu viia.

Selle toetamiseks koostab komisjon igal aastal valmisolekuaruande, et kajastada Euroopa üldist muutuvat riskiolukorda ja valmisolekut. Aruandes käsitletak pandeemiaid ja teisi tervisealaseid hädaolukordi, samuti muid stsenaariume, millega EL võib lähitulevikus reaalselt silmitsi seista. Need hõlmavad keemilisi, bioloogilisi, radioloogilisi ja tuumarünnakuid või -õnnetusi, suuri maavärinaid, keskkonna- või tehnoloogilisi kataastroofe ja ulatuslikke elektrikatkestusi. Aruande koostamisel tugineb komisjon kõigile nende valdkondade asjakohastele eksperditeadmistele ja ametiasutustele.

Saadud kogemusest õppimine

- *Euroopa Komisjon koostab igal aastal Euroopa Ülemkogule ja Euroopa Parlamendile esitatava **valmisolekuaruande**.*

Neljas õppetund: hädaabivahendid peavad olema paigas ning kiiremini ja kergemini kasutusele võetavad

Pandeemia silmapaistvaks tunnusjooneks oli see, et kriisile reageerimiseks kasutati üha rohkem mitmesuguseid hädaabivahendeid, nagu erakorralise toetuse rahastamisvahend, eelostulepingud vaktsiinide ostmiseks ning liidu elanikkonna kaitse mehhanism, mida kasutati hädaolukorras reageerimiseks ja repatrieerimiseks. Kuigi need vahendid võeti edukalt kasutusele, näitas pandeemia seda, kui olulised on kiiresti rakendatavad, toimivad ja paindlikud ajutised ja erakorralised meetmed, mis on aktiveerimiseks valmis, et EL saaks reageerida nii kiiresti kui vaja.

Kuna kiirus on määrava tähtsusega, andis pandeemia tunnistust sellest, et nende vahendite suhtes on vaja süsteemsemat lähenemisviisi. See eeldab selget ja kindlameelset poliitilist otsust selle kohta, millal alustada kriisile reageerimist, samuti sellises olukorras kasutusele võetavate vahendite olemasolu. Kõnealune lähenemisviis võib hõlmata **erakorralise toetuse rahastamisvahendi** automaatset kasutuselevõtmist lisarahastuse pakkumiseks või muude mehhanismide automaatset käivitamist, et toetada kiiresti hädavajalike vastumeetmetega seotud uuringuid, arendustegevust, tootmist ja hankeid. Samuti võiks tagada koordineerituma lähenemisviisi rahvatervishoiu meetmetega seotud teabe jagamisele ja otsuste tegemisele.

Vahendid peaksid hõlmama konkreetsete sektorite jaoks mõeldud sihipäraseid meetmeid. 2022. aastal tehakse ettepanek ühtse turu erakorraliste meetmete paketi kohta, mis võimaldaks reageerida kiiresti ja paindlikult mis tahes kriisi mõjule ühtsel turul. See hõlmaks avalikke hankeid käsitlevate õigusaktide alusel antavat võimalust äärmiselt pakilistel juhtudel kiirendatud korras läbirääkimiste pidamiseks, samuti võimalust korraldada liikmesriikide nimel hankeid ka muude kaupade jaoks kui praegu lubatud meditsiinilised vastumeetmed. Kooskõlas täielikult toimiva ja vastupanuvõimelise Schengeni ala loomise strateegiaga⁷ esitab komisjon algatused, et luua stabiilne raamistik sise- ja välispiirikontrolli meetmete koordineerimiseks ELi tasandil, samuti transpordi ja liikuvusega seotud erandolukorra lahendamise plaani, milles kasutatakse ära roheliste transpordikoridoride algatuse raames saadud edukaid kogemusi, nii et vajaduse korral oleks võimalik võtta meetmeid erandlikus olukorras, kus ajutised meetmed takistavad sisepiiril liiklust.

Saadud kogemusest õppimine

- ***Luua pandeemiast põhjustatud ELi hädaolukorra väljakuulutamise raamistik ja kriisiolukordade ohjamise vahendid.***

Viies õppetund: koordineeritud meetmetest peaks saama Euroopa automaatne reageerimisviis

Paljud esialgsed COVID-19 pandeemia vastased meetmed võeti ühepoolsete otsustena ja koordineerimata. Selle tulemusena oli liikmesriikide tegevus tervisealaste meetmete võtmisel väga erinev ja ühepoolne. Viiruse leviku tõkestamiseks kavandatud piiranguid ka muudeti väga sageli ning testimis põhimõtted ja -meetodid olid üsna erinevad. See avaldas negatiivset mõju üldsuse usaldusele ja kehtivate meetmete järgimisele ning vähendas meetmete tulemuslikkust.

⁷ COM(2021) 277 final, 2. juuni 2021.

Kuigi alguses, kui COVID-19 Euroopas levima hakkas, kehtestasid liikmesriigid rohkem ühepoolseid meetmeid, **võeti järk-järgult suund suurema solidaarsuse ja koostöö poole**, kui mõisteti, et puht riigisisest lähenemisest ei piisa.

Siiski on selge, et koordineerimine ei olnud piisavalt kiire ega tulemuslik, osaliselt seetõttu, et teave ja eksperditeadmised olid hajutatud mitmesuguste institutsioonidevaheliste tööühikute vahel. Kindlasti tuleb veelgi tugevdada institutsioonidevahelist koostööd, ühtlustada otsuste tegemist ja paremini ühendada vajalikud eksperditeadmised piisavate volitustega, et tagada kriisi ajal õigeaegsete ja informeeritud otsuste tegemine. Tihedat institutsioonidevahelist koordineerimist võib aidata tagada see, kui igas institutsioonis määratakse kriisilukorras tööle rakendatav peamine rühm või üksus ning nende vahel kehtestatakse tõhusad töömeetodid. Selleks on vaja Euroopa Ülemkogus riigipeade ja valitsusjuhtide selget poliitilist toetust.

Esimese sammuna rahvatervishoiu meetmete koordineerimise parandamiseks ELis esitas Euroopa Komisjon **2020. aasta novembris mitu ettepanekut Euroopa tervisealiidu loomiseks**⁸. Nende ettepanekutega uuendatakse piiriüleste terviseohtudega tegelemise õigusraamistikku ning tugevdatakse Haiguste Ennetamise ja Tõrje Euroopa Keskuse (ECDC) ja Euroopa Raviameti (EMA) volitusi kriisidele reageerimisel. Samuti tugevdatakse aruandlust ja seiret. Ette nähakse ELi ja liikmesriikide valmisolekukavadega seotud korrapärane aruandlus ja kavade auditeerimine. Suurendatakse ECDC suutlikkust toetada liikmesriike valmisoleku ja reageerimise valdkonnas ning EMA-le antakse suurem roll vahendite nappuse jälgimisel ja leevendamisel.

Saadud kogemusest õppimine

- Tugevdada koordineerimist ja töömeetodeid iga **institutsiooni peamise kontaktrühma** või üksuse vahel, mis kriisi ajal tööle rakendatakse. **Euroopa tervisealiitu** käsitlev õigusaktide pakett tuleks kiiresti, enne aasta lõppu vastu võtta.

Kuues õppetund: elutähtsate seadmete ja ravimitega varustatuse tagamiseks tuleb tõhustada avaliku ja erasektori partnerlust ning tugevdada tarneahelaid

Pandeemia tõi esile vajaduse muuta paljude elutähtsate kaupade hankimiseks vajalikud tarneahelad vastupidavamaks. Tervisevaldkonnas põhjustas pandeemia järsu hüppe nõudluses selliste oluliste toodete järele nagu ravimid, hingamisaparaadid ja maskid. Üleilmsed tarneahelad sattusid tohutu surve alla. Konkurents toodete pärast tõi kaasa vahendite nappuse ja ebavõrdsuse ning takistas samal ajal oluliselt viiruse leviku ajal tulemuslike meetmete kavandamist. Selle tagajärjel oli Euroopas pandeemia alguskuudel testide ja testimisvahendite, koolitatud personali ja mõnel juhul ka laboriseadmete puudus. Lisaks põhjustas maailmas hoo sisse saanud vaktsiinide tootmine kitsaskohti oluliste tootmismaterjalide ja koostisosade hankimisel. See tõi ilmsiks mitmed liigsed sõltuvused ning üleilmsete tootmisprotsesside haavatavuse, eriti meditsiini kaupade ja ravimite puhul⁹.

EL võttis nende nõrkustega tegelemiseks mitmeid meetmeid alates isikukaitsevahendite ühishangetest¹⁰ kuni hingamisaparaatide ja maskide varude soetamiseni. Tervisevahendite

⁸ COM(2020) 727 final, COM(2020) 726 final, COM(2020) 725 final, 11. november 2020.

⁹ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653626/EXPO_STU\(2021\)653626_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653626/EXPO_STU(2021)653626_EN.pdf)

¹⁰ Ühishanked hõlmasid kinnaste ja kombinesoonide, silmade ja hingamisteede kaitsevahendite, hingamisaparaatide, laboriseadmete, intensiivraviosakondades kasutatavate ravimite jne tellimusi.

teabevõrgustik aitas viia tärned kokku riikide nõudlusega ning ravimite nappuse ennetamiseks loodi seiresüsteem¹¹. Tarneahela kitsaskohtade kõrvaldamiseks ja tööstuspartnerlussuhete edendamiseks loodi tööstusliku tootmise suurendamise rakkerühm. Ajutine ekspordilubade andmise mehhanism tagas vaktsiinide tarnimises läbipaistvuse ning aitas samal ajal hoida tarneahelad avatuna ja säilitada Euroopa üleilmse juhtiva rolli vaktsiinide eksportimisel.

Sellised sihtotstarbelised meetmed suurendasid eurooplaste juurdepääsu esmatähtsatele kaupadele ja kasutasid maksimaalselt ära Euroopa võimalust tegutseda laiahaardeliselt. Samas tõid need ilmsiks ka **pandeemia alguses tohutu teadmistelünga seoses tootmissuutlikkuse ja liikmesriikide potentsiaalse nõudlusega** ning suure sõltuvuse üleilmsetest tarneahelatest. See osutab vajadusele olla võimeline jälgima ja kujundama turuprioriteete ja suutlikkust igas esmatähtsate tervishoiutarvetega varustamise etapis alates teadus- ja arendustegevusest kuni tootmise ja tarnimiseni.

Selle toetamiseks on oluline luua uus tervisealasteks hädaolukordadeks valmisoleku ja neile reageerimise asutus, et tagada ELis parem valmisolek ja reageerimine seoses tõsiste piiriüleste terviseohtude korral võetavate meditsiiniliste vastumeetmetega. See parandaks turuteabe kättesaadavust ja prognoosimist. Samuti suurendaks see ELis arendus-, tootmis- ja turustamissuutlikkust – lõimituna riikide jõupingutuste ja erasektoriga –, mida toetataks paindlike rahastamis- ja hankevahenditega. Olemasolevate suutlikkuste koondamisega suurendatakse ELi tasandi suutlikkust, mis lõppkokkuvõttes annab liikmesriikidele juurdepääsu vaktsiinidele ja ravimitele varem ja suuremas koguses. Loodava asutuse tööol oleks ka oluline rahvusvaheline mõõde, kuna koostööd hakatakse tegema teiste partnerite ja piirkondadega.

Kriisile reageerimisest õppides on selle lähenemisviisi keskmes vajadus ühendada avaliku ja erasektori püüdlused hoogustada tervise- ja farmaatsiasektoris murrangulisi teadusuuringuid ja innovatsioonilahendusi, millega suurendatakse sektori vastupidavust. Seda saab teha näiteks üleeuroopalist huvi pakkuva tähtsa projekti kaudu,¹² milles keskendutakse uue põlvkonna ravimite või murranguliste tootmistehnoloogiate väljatöötamisele. Komisjon on valmis toetama liikmesriike ja tööstust sellise võimaliku projekti kavandamisel farmaatsiasektoris ning seda vajaduse korral koordineerima.

Kriis näitas ka vajadust parandada meie **teadmisi tootmissuutlikkuse kohta, mis on kättesaadav rahvatervise kriisi olukorras**. Komisjon töötab sel eesmärgil välja interaktiivse kaardistamisplatvormi, et toetada tarneahelate ja võimalike kitsaskohtade analüüsimist. Sel aastal algatatakse programmi „EL tervise heaks“ raames katseprojekt. EL peaks kasutama seda teavet, et lahendada tarneahelate haavatavuse ja nendest sõltuvuse probleem ning suurendada vaktsiinide ja ravimite tootmisel kasutatavate peamiste koostisosade ja materjalide tootmise suutlikkust, et tulla toime tervisekriisidega. Avaldatakse kutse võrgustikus „EU FAB“ osalemiseks, mille eesmärk on tagada, et ELil on alati piisav suutlikkus toota 500–700 miljonit vaktsiinidoosi aastas, millest pooled valmiks pandeemia esimese kuue kuu jooksul.

¹¹ https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2020_healthatglance_rep_en.pdf

¹² Vt COM 2014/C 188/02, 20. juuni 2014.

Saadud kogemusest õppimine

- **Tervisealasteks hädaolukordadeks valmisoleku ja neile reageerimise asutus peaks olema töövalmis 2022. aasta alguseks.**
- **Luua nii pea kui võimalik üleeuroopalist huvi pakkuv tähtis terviseprojekt, et võimaldada tervise- ja farmaatsiasektoris murrangulisi innovatsioonilahendusi, millega suurendatakse sektori vastupidavust.**

Seitsmes õppetund: üleeuroopaline lähenemisviis on oluline, et muuta kliinilised uuringud kiiremaks, ulatuslikumaks ja tõhusamaks

Pandeemia jätkudes on äärmiselt oluline, et liikmesriigid teeksid kõik endast oleneva, et kiirendada vaktsiinide ja ravimite kliiniliste uuringute kiiret heakskiitmist. Euroopas alates pandeemia algusest levinud killustatud ja lahknev lähenemine kliinilistele uuringutele on raskendanud eri viirusvariantide kindlakstegemist ja analüüsimist. Seda süvendab sekveneerimis- ja testimissuutlikkuse puudumine enamikus liikmesriikides pandeemia eri etappides.

Kuna eri viirusvariandid võivad olla kõige suurem takistus jõudmaks pandeemia lõppemiseni Euroopas, on vajadus ulatuslikumate ja rohkem kooskõlastatud kliiniliste uuringute järele muutunud lühikeses ja keskpikas perspektiivis veelgi teravamaks. Selle suutlikkuse suurendamiseks ning avatud andmete jagamise ja kohortuuringute edendamiseks toetas komisjon uut kogu ELi hõlmavat vaktsiini- ja ravimiuuringute võrgustikku nimega VACCELERATE, kasutades programmi „Horisont 2020“ rahalisi vahendeid. Laiaulatusliku, paindliku ja hästi rahastatud alalise platvormi loomine mitmes keskuses tehtavate kliiniliste uuringute jaoks aitaks luua struktureeritud lähenemisviisi ELi kliinilistele uuringutele tulevaste kriiside korral. Kliiniliste uuringute suurem toetamine ja lihtsustamine võiks olla ka oluline vahend võitluses vähktõve või muude haiguste vastu.

Lisaks kliinilistele uuringutele peab EL jätkuvalt tuginema oma tugevale teadusbaasile. Programmi „Horisont 2020“ raames oli nakkushaiguste vastu võitlemise rahastamisvahend abiks, et rahastada väga riskantseid, kuid paljutootavaid projekte, mida viisid ellu ettevõtted, mis arendasid COVID-19 jaoks vaktsiine, ravimeetodeid ja diagnostikatehnoloogiaid. Selle 400 miljoni euro suurune eelarve hõlmas toetust BioNTechi ja CureVaci vaktsiinikandidaatidele. ELi teadusuuringute rahastamisvahendite struktuur tähendas siiski, et selline toetus ei olnud seotud ELi või liikmesriikide tulevaste hangetega. Tulevikus aitab ühtsem ja paindlikum lähenemisviis uue ELi tervisealasteks hädaolukordadeks valmisoleku ja neile reageerimise asutuse abil tagada, et elutähtsad teadusinvesteeringud on hangetega paremini seotud.

Saadud kogemusest õppimine

- **Luua ulatuslik mitmes keskuses tehtavate kliiniliste uuringute ELi platvorm.**

Kaheksas õppetund: suutlikkus pandeemiaga toime tulla sõltub pidevatest ja suurematest investeeringutest tervishoiusüsteemidesse

Pandeemia tõi esile tervishoiusüsteemide struktuurse nõrkuse. Kuigi eri liikmesriigid seisis silmitsi erinevate probleemidega, esines ka mitmeid ühiseid probleeme. Nende hulka kuulusid haiglate vastuvõtuvõimekuse vajakajäämine, tervishoiusüsteemide täieliku toimimahakkamise kiirus ja selle märkimisväärne ülekanduv mõju muude haigustega võitlemisele või muude

tervishoiuteenuste osutamisele. Asjaolu, et tervishoiusüsteemid suutsid aidata nii paljusid inimesi, oli tingitud väga paljude tervishoiutöötajate pühendumusest, ohverdusest ja juhtrolli võtmisest kogu ELis. Kuigi see annab tunnistust tervishoiutöötajate suurest panusest, ei varja see asjaolu, et Euroopa tervishoiusüsteemid peavad muutuma vastupidavamaks ning tervishoiuteenused ja rahvatervise ennetus- ja valmisolekumeetmed tuleb paremini integreerida.

Selleks tuleb kõigepealt tagada, et suurendatakse investeeringuid tervishoiusüsteemide suutlikkusse ja tõhususse, sealhulgas parematesse töötingimustesse ning tervishoiu- ja hooldustöötajate kutse ligitõmbavusse. Programm „EL tervise heaks“, ühtekuuluvuspoliitika fondid ning taaste- ja vastupidavusrahastu pakuvad kõik olulisi rahastamisvõimalusi, et suurendada investeeringuid rahvatervise funktsioonidesse ja suutlikkusse. Komisjon väljendab heameelt selle üle, et liikmesriigid on teinud ettepanekuid mitmesuguste tervishoiureformide ja -investeeringute kohta oma taaste- ja vastupidavuskavades, et suurendada vastupanuvõimet, kvaliteeti, juurdepääsetavust ja tõhusust. See hõlmab keskendumist investeeringutele, mis edendavad digipööret, taristut, oskusi ja üleminekut kaugmeditsiinile. Selle toetuseks võib ka Euroopa poolaasta protsess edendada riiklike tervishoiusüsteemide vastupidavuse korrapärasest hindamist ning ELi ühtekuuluvusvahendid võivad toetada struktuurimuutusi ja suutlikkuse suurendamist.

Saadud kogemusest õppimine

- Toetada liikmesriike, et tugevdada **tervishoiusüsteemide üldist vastupanuvõimet** nende taaste- ja vastupidavusinvesteeringute osana.

Üheksas õppetund: pandeemiaks valmisolek ja sellele reageerimine on Euroopa jaoks üleilmne prioriteet

Pandeemia areng on selgelt näidanud, et viirusele saab pikaajaliselt reageerida ainult ülemaailmselt. Isegi kui Euroopa saavutab oma vaktsineerimiseesmärgid ja mõned liikmesriigid hakkavad lapsi vaktsineerima, ei ole kõigil maailma osadel juurdepääsu vaktsiinidele, mida nad vajavad. See suurendab pandeemia edasise leviku ning uute, vaktsiinide suhtes potentsiaalselt resistentsete viirusvariantide tekke ja leviku ohtu Euroopas. See on solidaarsuse ja meie endi huvi küsimus. Need õppetunnid kehtivad mis tahes ülemaailmse pandeemia puhul ning nõuavad poliitika-, finants- ja diplomaatiliste vahendite kasutuselevõttu.

EL ja selle liikmesriigid tegid algusest peale koostööd. See hõlmas ühiseid jõupingutusi välisriikidesse lõksu jäänud ELi kodanike kojutoomiseks. Samuti tähendas see kooskõlastatud jõupingutusi Euroopa tiimi lähenemisviisi kaudu, et juhtida rahvusvahelise solidaarsuse suurendamist ja võtta paindlikult kasutusele rahastamisvahendeid. See lähenemisviis võimaldas ELil olla **pandeemia ohjeldamiseks tehtavatel rahvusvahelistel jõupingutustel esirinnas**.

EL töötas selle nimel, et luua ja toetada vahendeid vaktsiinide jagamiseks väiksema ja keskmise sissetulekuga riikidega (raamistik „ACT Accelerator“ ja COVAXi mehhanism). Euroopa tiim on endiselt üks suuremaid COVAXi toetajaid, olles võtnud kohustuse anda ligi 3 miljardit eurot, sealhulgas 1,3 miljardit eurot ELi eelarvest pärit rahastusena, ning EL on lubanud annetada 100 miljonit vaktsiinidoosi enne aasta lõppu. Samuti on Euroopa tiim pakkunud humanitaarabi ja aidanud viia meditsiinitarbeid raskesti ligipääsetavates piirkondades elavate inimesteni.

EL on olnud ka eeskujuks tarneahelate ja kaubanduse avatuna hoidmisel, kusjuures ligikaudu pool ELis toodetud vaktsiinidoosidest eksporditakse. Teised maailma piirkonnad valisid siiski kitsama ja suletuma lähenemisviisi, kusjuures ekspordi takistamine mitmest riigist põhjustas tõsiseid viivitusi vaktsiinide tootmises ülemaailmsel tasandil. EL peaks olema valmis sellistele meetmetele kiiremini reageerima, kuid jääb alati kindlaks rahvusvahelisele koostööle. Seda silmas pidades toetab EL mitmepoolset tegevust Maailma Kaubandusorganisatsioonis, et hoida tarneahelad avatuna ja vähendada kaubandustõkkeid, ning järgib terviklikku lähenemisviisi vaktsiinide õiglase jaotamise probleemile, sealhulgas intellektuaalomandile. Erilist tähelepanu tuleb pöörata ka meie naabruskonnale. Piiriülest tegevust on eriti mõjutanud ebaühtlane juurdepääs vaktsiinidele ja meditsiiniseadmetele. Meie lähinaabruses asuvad partnerid tuleks kaasata ELi püüetesse suurendada valmisolekut ja reageerimisvõimet, mis hõlmab tulevast ELi tervisealasteks hädaolukordadeks valmisoleku ja neile reageerimise asutust, ning neile tuleks anda jätkuvalt toetust suutlikkuse suurendamiseks, seireks, koolituseks ja taristute struktuuriliseks kohandamiseks.

Samal ajal näitas pandeemia rahvusvahelise süsteemi ja ülemaailmse koostöö nõrkust. Globaalne terviseohutuse süsteem ei suutnud pakkuda andmeid ega juhtida seda sellise kiiruse ja autoriteediga, mis oli vajalik selleks, et pandeemia ohjeldamine oleks olnud enamiku riikide jaoks realistlik strateegia. Reisipiiranguid ei kujundatud olemasoleva ühise raamistiku järgi. See kajastab vajadust **tugevdada ülemaailmset terviseohutuse struktuuri** ning EL juhib ülemaailmseid jõupingutusi WHO tugevdamiseks ja reformimiseks. Selleks et suunata praegust ja tulevast tegevust ülemaailmse tervishoiu valdkonnas, kutsus komisjon koos G20 eesistujariigi Itaaliaga kokku ülemaailmse tervishoiualase tippkohtumise, kus mitmed maailma liidrid kirjutasid alla Rooma deklaratsioonile.

Nende mitmepoolsete jõupingutuste toetamiseks on vaja rohkem tegutseda ka kahepoolset tasandil koos partneritega naabrusest ja kaugemalt, sealhulgas Aafrikast, Aasiast ja Ladin-Ameerikast. Uued pandeemiaks valmisoleku partnerlussuhted aitavad parandada teabe ja parimate tavade vahetamist, tagada ühised lähenemisviisid valmisolekule ja reageerimisele ning koordineeritud tegevuse kriisiolukorras. See hõlmab jätkuvat toetust tervishoiusüsteemide tugevdamiseks, üldise tervisekindlustuse tagamiseks ning tervisetoodete kohaliku tootmise edendamiseks, näiteks Euroopa tiimi algatuse kaudu, mis käsitleb vaktsiinide ja ravimite tootmist ning tervisetehnoloogiate väljatöötamist ning nende kättesaadavust Aafrikas.

Lisaks on vaja arvesse võtta ka geopoliitilist konkurentsi pandeemiate ajal. Pandeemiale reageerimist on sageli tõlgendatud rivaalide- või süsteemidevahelise konkurentsinähtuseks. Mõned rahvusvahelised osalejad on näidanud kindlat reageerimisvõimet kui tõendit oma tugevuse ja usaldusväärsuse kohta, samas kui desinformatsiooni on kasutatud piirkondade diskrediteerimiseks või destabiliseerimiseks. See näitab, et ELi üleilmsel tasandil reageerimise kohta on vaja ühtsemat sõnumi- ja teabevahetust.

Saadud kogemusest õppimine

- Olla jätkuvalt esirinnas **ülemaailmsel pandeemia reageerimisel**, näiteks Euroopa tiimi, COVAXi mehhanismi, vaktsiinide jagamise ja ekspordi avatuse kaudu.
- Tugevdada ülemaailmset terviseohutuse struktuuri, eelkõige juhtides **WHO tugevdamist**.
- Arendada **pandeemiaks valmisoleku partnerlussuhteid** peamiste partneritega.

Kümnes õppetund: tuleks välja töötada kooskõlastatum ja põhjalikum lähenemine väärinfole ja desinformatsioonile

Alates pandeemia algusest on väärinfo ja desinformatsioon juba niigi teravat teabevahetusprobleemi süvendanud, kuna levitatakse ohtlikku teavet, suurendatakse vaktsiinikõhklust ning aidatakse vandenõuteooriate kaudu kaasa üldisele ärevusele ja polariseerumisele. See kajastab jätkuvat ja pikaajalist teaduses ja ekspertides kahtlemist ning nende mitteusaldamist.

Väärinfo ja desinformatsiooni leviku kiirus pandeemia alguses näitab vajadust pideva suutlikkuse järele, millega suudetaks käivitada sihipäraseid meetmeid nende riskidega võitlemiseks. Selles tuleb kaasata kõik peamised osalejad, sealhulgas platvormid, reklaamijad ja meedia, ning võtta täielikult arvesse vajadust kaitsta põhiõigusi, nagu sõnavabadus. Neid jõupingutusi tuleks täiendada Euroopa kriisikommunikatsiooni tugevdamise ja kooskõlastamisega.

Pandeemia on näidanud ka ohtu, mida kujutavad endast välismaised teabega manipuleerimise ja sekkumise kampaaniad, mida kasutatakse poliitiliste protsesside ja institutsioonide suhtes oleva usalduse õõnestamiseks¹³. Need kampaaniad on olnud suunatud ka meie naabruses asuvatele riikidele.

Komisjon esitas 2020. aasta juunis olukorra lahendamiseks kiireloomulised meetmed, et muuta ELi tegevus tõhusamaks ja innustada platvorme võtma suuremat vastutust¹⁴. Pikemaajaline lähenemine veebis leviva desinformatsiooni ja teabega manipuleerimise probleemi lahendamisele pakuti seejärel välja Euroopa demokraatia tegevuskavas ja digiteenuste õigusaktis¹⁵. Seda tuleb toetada strateegilise kommunikatsiooni suutlikkusega, et tegeleda väärinfo ja desinformatsiooni levitamise kampaaniatega kohalikul, riiklikul ja Euroopa tasandil ning meie naabruses. Neid meetmeid peavad täielikult rakendama ja ellu viima nii asjaomased avaliku kui ka erasektori osalejad. ELi institutsioonide vaheline täielik koordineerimine võib ära kasutada ka ELi potentsiaali desinformatsiooni vastase tegevuse tõhusamal levitamisel.

Saadud kogemusest õppimine.

- Veelgi laiendada ELi tasandil vahendeid **paremaks kooskõlastamiseks, et teha kindlaks desinformatsioonikampaaniaid ja nendele reageerida**.

¹³ <https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-short-assessment-of-narratives-and-disinformation-around-the-covid-19-pandemic-update-december-2020-april-2021/?highlight=special>

¹⁴ COM(2020) 790 final, 3. detsember 2020.

¹⁵ Seda on lisaks rõhutatud hiljutistes suunistes desinformatsiooni käsitleva tegevusjuhendi tugevdamiseks (COM(2021) 262, 26. mai 2021).

4. KOKKUVÕTE

ELi reageerimine COVID-19 pandeemiale on jätkuvalt tugev ning seda on iseloomustanud enneolematu kiirus, ulatus, ambitsioon ning solidaarsus nii ELis kui ka meie rahvusvaheliste partneritega. See toimis kõige paremini juhtudel, mil näitasime koostöö tugevust ühiste lahenduste leidmiseks, olgu siis tegemist vaktsiinide, taasteinvesteeringute või meie ühtse turu kaitsmisega. Vähem tõhus oli see siis, kui kooskõlastamine oli puudulik ja kasutati ühepoolseid meetmeid, mis oli sageli tingitud uutest või ajutistest struktuuridest ja lahendustest, mis tuli välja töötada.

Kriisid on sageli hoogustanud tugevama Euroopa Liidu loomist valdkondades, kus seda kõige enam vajatakse. Euroopa tuleviku konverents annab võimaluse kuulata kodanikke ja arutada nendega edasisi samme. Kuigi me ei saa prognoosida iga edaspidise kriisi üksikasju, saame luua raamistiku, et muuta meie reageerimine tõhusamaks ja struktuurid vastupidavamaks. Käesolev dokument on vastus Euroopa Ülemkogu palvele koostada aruanne saadud kogemuste kohta ning see on järgmine samm selle tagamisel, et me mitte ainult ei heasta kriisi tekitatud kahjusid, vaid valmistume ka paremaks tulevikuks.